

Тема 8. Регулятивні механізми глобальної економіки

План:

1. Формування глобальної системи регулювання світогосподарських відносин.
2. Напрями макроекономічного регулювання національних економік.
3. Міжнародні інститути глобального регулювання світової економіки.
4. Головні протиріччя і проблеми глобального регулювання економіки.
5. Міжнародна регулююча система СОТ та її роль у розвитку глобальної економіки.

1. Формування глобальної системи регулювання світогосподарських відносин.

Важливим компонентом процесу глобалізації економіки є кардинальна трансформація механізмів економічного регулювання в напрямку становлення глобально-інтегрованої регулюючої системи. Вона будується на комплексі факторів, головними серед яких є такі:

- широке і швидке розповсюдження інформаційних технологій і революційний за своїм змістом прорив у галузі міжнародних комунікацій;

- значне підвищення ролі гуманітарного капіталу, що обумовлює інтенсивний розвиток міжнародної взаємодії у сферах освіти, науки, охорони здоров'я людини і довкілля, які перетворюються по суті на глобальні сфери людської активності;

- фактором переходу до глобального управління є необхідність найбільш повного використання переваг вільного руху основних факторів виробництва, що неможливе без ретельної координації найбільш важливих економічних рішень на міжнародному рівні, спільного забезпечення макро- та мікроекономічної рівноваги в рамках світового господарства, а не окремих країн.

Тенденції зростаючої транснаціоналізації мікро- та макроекономічного регулювання сприяли утворенню якісно нової, більш складної структури механізму регулювання, або мегарівня регулювання світової економіки. Організаційна структура мегарівня регулювання складається з кількох ключових компонентів: управляючі механізми транснаціональних чи багатонаціональних корпорацій (ТНК, МНК), міжнародні об'єднання, урядові та неурядові організації й інтеграційні угруповання, системи регулюючих норм і правил, якими вони оперують. Ці інтернаціональні інститути дедалі більше підпорядковують собі зміни в межах окремих національних систем економічної діяльності. Разом із тим система глобального регулювання є досить диверсифікованою і не може зводитися до одного мегарівня, а в сучасних умовах є результатом своєрідної взаємодії національних, міжнаціональних і наднаціональних форм і методів.

2. Напрями макроекономічного регулювання національних економік.

Після Другої світової війни процес макроекономічного регулювання розвивався за такими основними напрямками:

- комплексна лібералізація та розробка міжнародних правил для міжнародної торгівлі товарами і послугами (ГАТТ і СОТ, початок функціонування з 1 січня 1995 р.; ЮНКТАД, Міжнародна торгова палата);

- регулювання міжнародних валютних відносин, платіжних балансів країн і міжнародної заборгованості (МВФ, Банк міжнародних розрахунків, Паризький та Лондонський клуби кредиторів);

- здійснення структурних реформ у світовій економіці, насамперед у країнах, які розвиваються (галузеві організації, такі як Організація ООН з промислового розвитку – ЮНІДО, а також міжнародні фінансові інституції – Світовий банк, а останніми роками й МВФ);

- стабілізація кон'юнктури на світових ринках сировини і продовольства (міжнародні товарні угоди та організації, що діють на їх засадах);

- регіональна міжнародна економічна інтеграція, пов'язана зі створенням комплексних міжнаціональних (або наднаціональних) структур регулювання та єдиної економічної політики (Європейське економічне співтовариство – ЄЕС, Північноамериканська асоціація вільної торгівлі – НАФТА, Спільний ринок країн Південного Конусу – МЕРКОСУР тощо);

- координація і узгодження єдиних правил функціонування міжнародної інфраструктури (міжнародні організації в галузях транспорту, зв'язку, фінансових розрахунків, охорони прав інтелектуальної власності тощо).

Мікроекономічне регулювання відбувається насамперед через прискорений розвиток ТНК, які вже сьогодні перетворились на основний механізм технологічного вдосконалення сучасної світової економіки, нарощування конкурентоспроможності, динамізації економічного зростання в цілому і міжнародної торгівлі зокрема.

3. Міжнародні інститути глобального регулювання світової економіки.

Сьогодні дуже швидко розвивається система різноманітних організацій, створених на міждержавній та недержавній основі, головне призначення яких є розробка відповідних міжнародних регулятивних норм. Серед них провідну роль відіграє Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), яка сприяла формуванню міжнародних норм за такими напрямками:

- основні принципи міжнародних торговельних відносин та торговельної політики;
- режими торгівлі сировинними товарами, готовими виробами та напівфабрикатами; регулюючі заходи щодо стабілізації міжнародних ринків сировини;
- заходи проти обмежувальної ділової практики;
- регулювання умов міжнародної передачі технологій;
- система преференцій у торгівлі на користь країн, що розвиваються, надання найменш розвиненим країнам допомоги в розвитку експорту.

Комісія ООН з прав міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) сприяє процесу гармонізації законодавства щодо питань міжнародної торгівлі, зокрема:

- договорів міжнародної купівлі–продажу товарів;
- міжнародних платежів, передусім їх основних інструментів і умов – стосовно міжнародних простих та переказних векселів, міжнародних кредитових переказів;
- міжнародного комерційного арбітражу та врегулювання спорів (включаючи типовий закон про міжнародний торговий арбітраж, порядок визнання та виконання рішень іноземних арбітражних судів);
- міжнародного транспортування товарів, насамперед морського транспортування та відповідальності транспортних терміналів у міжнародній торгівлі;
- міжнародної зустрічної торгівлі;
- автоматизованої обробки даних та електронного обміну ними;
- міжнародних контрактів на будівництво та міжнародних поставок для цієї мети.

Міжнародна торгова палата, яка проводить значну роботу щодо формування узагальнень міжнародних торговельних відносин і розрахунків, серед яких центральне місце займають базові умови поставок у зовнішньоекономічних операціях «Incoterms». Діяльність даної регулюючої інстанції вносить важливий внесок у вироблення уніфікованого режиму, необхідного для діяльності економічних агентів у рамках глобального економічного середовища.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) – забезпечує формування механізмів валютного регулювання, включаючи регулювання валютного курсу та регулювання платіжних балансів. Фонд має важливі повноваження як «кредитор останньої інстанції», який має приходити на порятунок країнам у разі виникнення гострих порушень економічної рівноваги, які загрожують поширенням на світову економіку.

Група Світового банку має значні повноваження в рамках системи глобального регулювання: серед яких використання процедур фінансування розвитку, використання багатостороннього гарантування для країн, які розвиваються, інвестиційних некомерційних ризиків, поліпшення інвестиційного клімату.

Крім того, дана інституція сприяє забезпеченню інформацією щодо притоку капіталу і його поширення (Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій), а також процедур вирішення інвестиційних суперечок між державними органами та іноземними інвесторами (Міжнародний центр урегулювання інвестиційних спорів) у рамках Конвенції з урегулювання спорів між державними органами країн та громадянами інших держав від 1965 року. Так само як і МВФ, Світовий банк, передусім його центральна ланка – Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР) – фактично став одним з центрів вироблення стандартів економічної політики для країн-реципієнтів – як макроекономічної, так і структурної, причому в цих питаннях МБРР та МВФ часто діють скоординовано.

Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) відіграє важливу роль у погодженні різних аспектів економічної політики і виробленні узгоджених її параметрів та типових законів, зокрема, стосовно іноземних інвестицій і регулювання діяльності ТНК, оподаткування, експортного кредитування, розрахунків тощо.

Важливою особливістю формування глобальної системи регулювання стало й утворення низки міждержавних інституцій для координації економічної політики і вироблення пропозицій щодо формування спільних позицій з тих чи інших питань глобального розвитку. Серед них можна назвати:

Групу 7 (G7) – сімку найбільш розвинених країн з потужною економікою:

США, Канада, Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія, Японія. (Група 7 останніми роками частіше виступала як «вісімка» за рахунок приєднання Росії, проте це приєднання було неповним, оскільки участь Росії в цій групі пов'язана насамперед з політичними, а не економічними аспектами);

Групу 10 (G10) – західні країни з розвиненими ринковими системами.

Групу 22 (G22) – західні країни з розвинутою економікою та окремі країни з так званими новими виникаючими ринками;

Групу 24 (G24) – найбільші з країн, що розвиваються;

Групу 77 (G77) – країни, що розвиваються, та окремі країни з перехідною економікою.

Незважаючи на тенденції до все більшого інтернаціонального економічного регулювання, міжнародна регулююча система все ще залишається дезінтегрованою, діяльність більшості її складових частин слабо узгоджується, а інколи і прямо суперечить одна одній. Велику небезпеку становить на сьогодні очевидний дисбаланс між двома сторонами системи економічної глобалізації – між процесами лібералізації основних факторів виробництва в рамках світогосподарської системи, з одного боку, та процесами створення системи міжнародних норм регулювання – з іншого. Ліквідувати ці протиріччя покликане вдосконалення найголовніших елементів глобального регулювання XXI ст.:

- більш потужна та єдина Організація Об'єднаних Націй, яка повинна забезпечувати структуру глобального управління на основі принципів справедливості та турботи про добробут людини;

- розширена система Організації Об'єднаних Націй, включаючи двопалатну Генеральну Асамблею, в якій були б представлені інститути громадянського суспільства;

- Світовий центральний банк з функціями останнього кредитора у критичній ситуації;

- Світова організація торгівлі, яка забезпечує вільну та справедливую міжнародну торгівлю, формування глобальної політики в галузі конкуренції в поєднанні з антимонопольними положеннями та кодексом поведінки багатонаціональних корпорацій;

- всесвітня екологічна установа;

- всесвітній інвестиційний фонд з перерозподіляючими функціями;

- міжнародний кримінальний суд з більш широкими повноваженнями у галузі прав людини.

4. Головні протиріччя і проблеми глобального регулювання економіки.

Однією з головних проблем, які постають у зв'язку з процесами глобалізації, є виявлення механізмів адаптації процесів економічної глобалізації і світового соціального розвитку, що пов'язане зі значним впливом глобалізації на функціонування ринків праці і розподіл суспільних доходів. Розширення глобального регулювання є досить складним і суперечливим процесом, який пов'язаний з необхідністю подолання багатьох внутрішніх суперечностей глобалізації, зокрема:

- по-перше, тенденції економічної глобалізації не означають, що всі країни мають рівне становище відносно глобальної системи, яка формується, та будуть отримувати однакову вигоду від перебування в її межах. Поки що глобалізація супроводжується збільшенням розриву в економічному розвитку найбагатших та найбідніших країн, і таке становище, можливо, є основною суперечністю процесу глобалізації в тій формі, в якій він проходить сьогодні;

- по-друге, спостерігається очевидний дисонанс між різними рівнями глобального регулювання. Регулюючі механізми ТНК є значно розвиненими, ніж механізми, які забезпечують макроекономічне балансування різноманітних потоків у рамках світового господарства. Це особливо стосується можливостей протидіяти стихійним перетокам спекулятивного капіталу, який у процесі глобалізації отримує помітно ширший економічний простір і є значним дестабілізуючим фактором;

- по-третє, суперечність також існує між різними сферами регулювання.

Це виявляється в очевидному превалюванні вузькоекономічних підходів і значній недорозвиненості гуманітарних та екологічних підвалин глобальної регулюючої системи, що потенційно створює небезпечні наслідки для глобальної економіки XXI ст.;

- по-четверте, в нинішній глобальній системі регулювання надто слабкими є ті регулюючі підсистеми, які забезпечують функції контролю. Результатом цієї неадекватності є значне поширення транснаціональної злочинності. Все це створює надзвичайно сприятливе середовище для поширення великих міжнародних спекулятивних операцій, які здатні миттєво дестабілізувати економіку навіть великих за розміром країн;

- по-п'яте, слабкою є узгодженість між різними структурами глобального регулювання, що породжує безсистемність, внутрішню конфліктність, а отже, значно знижує соціальну ефективність регулюючих механізмів. Це є прямим наслідком поки що неадекватної ролі в глобальному економічному регулюванні найбільш універсальної міжнародної структури – ООН – в особі її Економічної і Соціальної Ради.

Всі ці обмеження і недоліки мають бути ретельно враховані в процесі подальшої діяльності та вдосконалення механізмів регулювання глобальної економіки XXI ст.

5. Міжнародна регулююча система СОТ та її роль у розвитку глобальної економіки.

Світова організація торгівлі (СОТ) – це міжнародна організація, метою якої є розробка системи правових норм міжнародної торгівлі та контроль за їх дотриманням. Головними цілями Організації є забезпечення тривалого і стабільного функціонування системи міжнародних торговельних зв'язків, лібералізація міжнародної торгівлі, поступове скасування митних і торговельних обмежень, забезпечення прозорості торговельних процедур.

СОТ являє собою організаційно-правову основу системи міжнародної торгівлі. Організація формує міжнародні правила, яких країни-члени повинні дотримуватися за здійснення торговельних відносин, а також забезпечує умови для проведення багатосторонніх перемовин, спрямованих на глобальну лібералізацію торгівлі.

СОТ була створена в січні 1995 року після підписання відповідної багатосторонньої угоди у м. Маракеш (Марокко) 15 квітня 1994 року. СОТ стала правонаступницею Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) – організації, яка проіснувала з 1947 по 1994 рік і нараховувала 128 членів.

У рамках ГАТТ було проведено вісім раундів багатосторонніх переговорів, спрямованих на лібералізацію торгівлі, скасування тарифних обмежень та зниження митних зборів. У ході переговорів було укладено угоди, що формують основу нормативно-правової бази СОТ, основними з яких є

ГАТТ, Генеральна Угода з торгівлі послугами (ГАТС), Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС), Угода про врегулювання суперечок, Угода про сільське господарство, Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, Угода про технічні бар'єри в торгівлі, Угода про правила походження, Угода про субсидії та компенсаційні заходи, Угода про захисні заходи та Угода із спрощення процедур торгівлі.

Основними функціями СОТ є:

- забезпечення торговельних переговорів;
- моніторинг виконання угод і домовленостей пакета документів Уругвайського раунду;
- врегулювання торговельних суперечок за допомогою створення спеціального механізму;
- огляд національних торговельних політик країн – членів СОТ;
- співробітництво з іншими міжнародними спеціалізованими організаціями (МВФ, СБ,

ЮНКТАД, ОЕСР тощо);

- технічне сприяння державам, що розвиваються, з питань, що стосується компетенції СОТ.

Конференція Міністрів СОТ є найвищим керівним органом Організації, а Генеральна Рада (до складу якої входять повноважні представники членів) має повноваження приймати рішення у періоди між Конференціями, вона виконує також функції нагляду за торговельною політикою та врегулюванням суперечок. Основоположними принципами СОТ є:

- режим найбільшого сприяння;
- національний режим;
- зниження торговельних бар'єрів;
- прозорість та передбачуваність через дотримання зобов'язань за підписаними угодами;
- сприяння чесній конкуренції;
- сприяння розвитку та економічному зростанню.

На даний момент членами СОТ є 164 члени, у тому числі і Україна. Водночас 25 держав мають статус спостерігача у СОТ. Членство у СОТ передбачає обов'язкову участь у всіх багатосторонніх угодах, крім декількох з обмеженим колом учасників. Країни-члени СОТ сплачують індивідуальні внески, які розраховуються на основі часток цих країн у загальному обсязі світової торгівлі.

Вищим органом СОТ є Міністерська Конференція, яка скликається один раз на два роки і приймає найважливіші рішення у сфері торгівлі. Керівний орган – Генеральна Рада СОТ. Засідання цього органу проводяться кожні два місяці для здійснення нагляду за функціонуванням організації і виконанням відповідних угод. Генеральна Рада також виступає як вищий орган для розв'язання суперечок і проведення моніторингу торговельної політики країн-членів.

Секретаріат СОТ розміщується в Женеві, його очолює Генеральний директор, якому допомагають чотири заступники. Із 1 березня 2021 року Генеральним директором СОТ є Нгозі Оконджо-Івеала, яка стала першою жінкою та першою африканкою, яка буде генеральним директором. Термін її дії, який можна поновлювати, закінчується 31 серпня 2025 року. Офіційними мовами СОТ є англійська, французька та іспанська.

Загальні переваги від членства у СОТ:

- створення більш сприятливих умов доступу на світові ринки товарів і послуг на основі передбачуваності і стабільності розвитку торговельних відносин між членами СОТ, включаючи прозорість їхньої зовнішньоекономічної політики;
- доступ до механізму вирішення торговельних спорів СОТ, що дозволяє забезпечити захист національних інтересів і позбавитись дискримінації;
- можливість реалізації своїх поточних і стратегічних торговельно-економічних інтересів шляхом ефективної участі у багатосторонніх торговельних переговорах при виробленні нових правил міжнародної торгівлі.

Процес вступу України до СОТ розпочався 30 листопада 1993 року, коли до Секретаріату ГАТТ було подано офіційну заявку Уряду України про намір приєднатися до ГАТТ. 5 лютого 2008

року у Женеві відбулося засідання Генеральної Ради СОТ, на якому було підписано Протокол про вступ України до СОТ.

10 квітня 2008 року Верховна Рада України прийняла законопроект «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі». 16 квітня 2008 року Закон про ратифікацію був підписаний Президентом України. Згідно з процедурами СОТ, 16 травня 2008 року Україна стала повноправним членом цієї Організації.

Вступ України до СОТ відкрив перспективи для розвитку національної економіки. Україна на абсолютно рівних умовах та правах з іншими членами організації бере безпосередню участь у формуванні новітніх правил торгівлі на світовому ринку у рамках поточного раунду багатосторонніх торговельних переговорів з метою максимального врахування національних інтересів нашої держави у торговельно-економічній сфері.

Як член СОТ Україна отримала право використовувати механізм врегулювання суперечок в рамках СОТ, що сприяє справедливому вирішенню будь-яких суперечок з приводу дотримання положень угод СОТ, які можуть виникнути у країні з її торговими партнерами. У рамках зазначеного механізму було позитивно вирішено ряд важливих питань, а саме дискримінаційного оподаткування, ліцензування деяких видів української продукції. Україна продовжує використовувати цей механізм СОТ, оскільки це є частиною системних зусиль, спрямованих на забезпечення та розширення присутності українських товарів на інших ринках.

Набуття Україною членства в СОТ створило необхідні передумови для підписання у червні 2010 року Угоди про вільну торгівлю з Європейською асоціацією вільної торгівлі (Норвегія, Швейцарія, Ісландія та Ліхтенштейн), яка набрала чинності з 1 червня 2012 року; стало потужним стимулом для започаткування переговорів з Європейським Союзом щодо створення зони вільної торгівлі. Політичну частину Угоди про асоціацію з Європейським Союзом України було підписано 21 березня 2014 року. Економічну частину цієї угоди було підписано 27 червня 2014 року.

Уряд України здійснює активну зовнішньоторговельну політику шляхом участі нашої країни у багатосторонніх торговельних переговорах та проводить ефективну роботу, спрямовану на реалізацію переваг членства України у СОТ з метою розширення експортних можливостей вітчизняних товаровиробників та захисту економічних інтересів держави на зовнішніх ринках.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Мінекономіки) - є центральним органом виконавчої влади відповідальним за співробітництво України з СОТ.